

Јелена Ј. Гускова ^[1]

Институт за славистику Руске академије наука
Центар за истраживање балканске кризе
Москва (Русија)
Српска академија наука и уметности
Београд (Србија)

УДК 327:929 Козирјев А. В.
327(497:470)"1991/1996"
327(470)"1991/1996"
Оригинални научни рад

Улога министра спољних послова Руске Федерације Андреја Козирјева у креирању судбине Русије и Југославије

Сажетак: У чланку се разматра период формирања политичких структура и постављања спољнополитичких оријентира нове државе – Руске Федерације – почетком 1992. године. Аутор покушава да покаже какву је улогу министар спољних послова Руске Федерације Андреј Козирјев имао у креирању судбине Русије и Југославије, које су главне одлике њега као дипломате и чиме се руководио приликом доношења одређених одлука по питању Балкана. Пред њим је био задатак да реформише старо совјетско Министарство спољних послова и да најзад, не само на речима већ и на делу, изгради модел мирољубиве руске дипломатије. Јељцин је наивно веровао да ће Козирјев бити у стању да свима покаже да Русија наступа као гарант мира у разним регионима, између осталог и у Југославији, јер је његова предност била у томе што је динамичан човек савремених схватања. Козирјев је одговарао Европи и Сједињеним Америчким Државама јер је био њихов човек у Кремљу, имао добру репутацију, испуњавао жеље западних партнера и смањивао опасност од непредвидивости Русије. Подржавали су Козирјева јер је био без поговора спреман на сарадњу, на испуњавање свакојаким молби и наредби. Био је фигура тако потребна Западу.

Кључне речи: Југославија, Руска Федерација, спољна политика, Андреј Козирјев.

Догађаји из последњих месеци 1991. године довели су не само до политичког банкротства Михаила Горбачова већ и до распада Совјетског Савеза. Горбачов је 25. децембра поднео оставку на место председника СССР. Изнад Кремља је

подигнута застава Руске Совјетске Федеративне Социјалистичке Републике (РСФСР). Од јануара 1992. године спољном политиком нове земље бавили су се председник Борис Јељцин и министар спољних послова Андреј Козирјев.

[1] jelenaguskova@gmail.com

Већ 31. децембра 1991. Влада Југославије је изразила разумевање за промене до којих је дошло у СССР и потврдила континуитет међудржавних односа. Социјалистичка Федеративна Република Југославија је примила к знању „да ће сва права и све обавезе Савеза Совјетских Социјалистичких Република у области међународне сарадње остваривати Руска Федерација“ и да ће сви постојећи уговори између СССР и СФРЈ аутоматски бити пренети на нове независне државе (Архив внешней политики СССР, Ф. 144).

58 | Године 1991, 8. децембра, објављен је Указ о спољнополитичкој служби РСФСР који је потписао Борис Јељцин. Требало је да Министарство спољних послова РСФСР преузме контролу и оперативно управљање укинутим Министарством за спољне послове СССР, да развије нову организационо-кадровску структуру Министарства спољних послова РСФСР, да одржи консултације с бившим совјетским републикама о формирању заједничких координационих механизма обезбеђивања спољнополитичке делатности и да до 1. јануара 1992. припреми Привремени правилник о руској дипломатској служби (*Дипломатический вестник*, 1992, стр. 26).

Процеси формирања политичких структура и дефинисања спољнополитичких оријентира нове државе – Руске Федерације – одвијали су се током 1992. године истовремено. Овај процес није увек био добро осмишљен и избалансиран јер је морао да се реализује веома брзо. Нови кадрови, нова лица, различити приступи и преурађене одлуке. Први укази о реструктурирању Министарства спољних послова РСФСР донети су већ крајем децембра

1991, уочи новогодишњих празника. То сугерише да је Борис Јељцин журио да што пре формира државне структуре и да се са новим људима укључи у процес изградње нове државе. Андреј Козирјев се сећа да „није било никаквог реда. Све се радило наврат-нанос. Није било ни нормалне владе, ничега“ (Кох и Авен, 2011).

Крајем 1991. године у земљи је настало двовлашће – и даље је функционисало савезно Министарство спољних послова на Смоленском тргу, али и Министарство спољних послова РСФСР на Проспекту мира. Према сећањима Козирјева, односи између центра и РСФСР били су ужасни. „Министарство спољних послова СССР нам је врло брзо објавило бојкот, стопирали су ми све што су могли и нико са мном није комуницирао. Уопште, све везе са савезним Министарством спољних послова биле су изгубљене, па чак и оне личне“ (исто). Борис Јељцин је желео да има сопствено министарство па је зато Министарство спољних послова РСФСР постепено јачало.

Одмах након доласка на место министра спољних послова РСФСР, Козирјев је дао интервју за лист *Вестник МИД СССР* из којег се види да у то време још није било јасно како ће бити реализована подела овлашћења између Савезног и Републичког министарства спољних послова. Нови министар је најавио тежњу ка преласку на заједницу независних држава, ка изналажењу механизма за усаглашавање ставова у сфери спољне политике, јер „има много могућности и варијанти таквог демократског процеса усаглашавања“ (Интервју министра..., 1991, стр. 36). Једино што је министар јасно назначио јесте то да је почео процес преласка с тоталитарног централизма ка демократији.

Државни секретар Владе Русије Геннадј Бурбулис и министар спољних послова Андреј Козирјев, на свом првом састанку са особљем бившег Министарства спољних послова СССР, у децембру 1991, разјаснили су принципијелне разлике између оријентира спољне политике епохе Михаила Горбачова и текућег момента. Козирјев је нагласио да ће у будућности Москва заузети курс ка снажном партнерству са Западом и интеграцију с њим (Бажанов, 1997, стр. 59–60).

Козирјев је помагао Јељцину у припреми Беловешког споразума о престанку постојања СССР и стварању Заједнице Независних Држава (ЗНД). Он је подсетио да су Јегор Гајдар и он, „попут двојице безвезних интелектуалаца писали сву ноћ [...] три странице, а на тим страницама је било написано много тога: непостојање граница за грађане, јединствен економски простор, заједничка војска итд.“ (Кох и Авен, 2011). И већ 9. децембра он се пробудио као министар спољних послова независне државе, која, заправо, још није имала спољну политику. Постоји мишљење да је Козирјев постао министар потпуно случајно. Како се наводи у књизи *Очерки политической истории (Есеји из историје)*, Савезна спољнополитичка управа је Министарство спољних послова РСФСР сматрала „таложником“ дипломата с пропалом каријером. „Распад Совјетског Савеза пружио је непознатом дипломати јединствену шансу. Он је у једном залету прескочио неколико степеника у дипломатској хијерархији и, иако није био чак ни амбасадор, постао је министар спољних послова огромне силе“ (*Епоха Ељцина*, 2001, стр. 470). То у извесној мери јесте истина, међутим, сам Козирјев је истицао да је уложио много труда да би прешао у републичко Министарство спољних

послова. Кад је Јељцин изабран за председника Врховног савета и ишао на директне изборе с врло радикалним паролама, многима се учинило да је то реална шанса да се у земљи спроведу демократске промене. „Па, ето, почео сам свим силама да тражим начин да се некако представим Борису Николајевичу“, сећа се Козирјев. „Пријатељи су ми помогли. Лукин ми је помогао јер је Лукин постао народни посланик РСФСР. Кад сам видео да је постао посланик, па још приде и председник Одбора за међународне послове, отишао сам код њега као свог јединог познаника и рекао му да сам спреман на све, кратко речено, хоћу код вас. Он ме је погледао и рекао ми: 'У реду, у реду.' И препоручио ме је“ (Кох и Авен, 2011).

Зашто је Јељцин изабрао баш Козирјева? Председник пише да је од самог почетка Андреј Козирјев био веома контроверзна фигура те је зато „посматрао министра спољних послова дуго, опрезно и пажљиво“. „Мислим“, закључује председник, „да је то ипак био прави избор“ (Ељцин, 1994, стр. 214). Пред Козирјевом је био задатак да реформише старо совјетско Министарство спољних послова и да, најзад, изгради модел мирољубиве руске дипломатије, и то не само на речима него и на делу. Јељцин је наивно веровао да ће Козирјев бити у стању да свима покаже да Русија наступа као гарант мира у разним регионима, између осталог и у Југославији, јер је његова предност у томе што је динамичан човек савремених схватања. „Младост Козирјева, његова издржљивост и његов хладни професионализам помажу му да се не погуби, да се не сломи у тој непрекидној, понекад излуђујућој бујици преговора, иницијатива, контраиницијатива, мировних планова итд.“

(Ељцин, 1994, стр. 214). На крају се, према сећањима Козирјева, између њега и председника успоставио близак однос (Кох и Авен, 2011).

Јегор Гајдар, који је 1992. године био премијер, упознао се с Андрејем Козирјевом у јесен 1991, кад су заједно радили на изради програма рада руске Владе. Козирјев је изазвао његове симпатије и Гајдар га је кратко окарактерисао: „Интелигентан, паметан момак“ (Гајдар, 1996, стр. 332). Говорио је тихо, био је оптимиста и деловао је веома добродушно.

У Вашингтону је министар Руске Федерације већ био познат. „Био је светски човек, благ, течно је говорио енглески. Козирјев је био искусан дипломата и штићеник Шеварднадзеа“, говорили су о њему историчар Мајкл Бешлос и политичар Струоб Талбот (Бешлос и Талбот, 1994, стр. 290). Портпарол председника Вјачеслав Костиков писао је да су се према Андреју Козирјеву западни партнери односили веома пажљиво. „Било је момената кад је малтене сваки посетилац Кремља на неком високом положају, из Западне Европе и нарочито из САД, који је дошао у посету председнику, молио Бориса Јељцина ‘да не изда Козирјева’. Не сећам се да су се тако заузимали за Јегора Гајдара, иако је и он словио за прозападно оријентисаног политичара [...] Козирјев је у то време био једна од ‘светих крава’ на демократском пашњаку“, приметио је Костиков (Костиков, 1997, стр. 72).

Очигледно је да је Андреј Козирјев одговарао Европи и САД јер је био њихов човек у Кремљу, имао је добру репутацију, испуњавао жеље западних партнера и смањивао опасност

од непредвидивости Русије. Подржавали су Козирјева јер је био без поговора спреман на сарадњу, на испуњавање свакојаким молби и наредби. Био је личност тако потребна Западу.

Нажалост, наде које је Јељцин полагао у Козирјева нису биле оправдане. Недостатак искуства, непоштовање традиција совјетске дипломатске школе, беспоговорна прозападна оријентација, па и његов уски видокруг, нанели су Русији у том тешком периоду озбиљну штету.^[2]

О Андреју Козирјеву је написано неколико чланака у којима је озбиљно критикован због тога што је „готово предао Јапанцима Курилска острва, потпуно обуставио испоруку кубанског ‘комунистичког’ шећера у Русију, на разне начине допринео ширењу НАТО на Исток“, инсистирао на што бржем повлачењу руске војске из Немачке, не тражећи ништа заузврат (Гришин, 2015; Трунов, 2015; и др.). Можда спољна политика Русије у том периоду захтева још озбиљније проучавање. Ми ћемо се детаљније задржати на балканском (југословенском) правцу спољне политике. С тим у вези, изузетно је важно разумети *уверења и њихове принципе* којима се министар руководио приликом обликовања своје политике.

У једном свом интервјуу Козирјев је изјавио да је у почетку био убеђени комуниста, са идеалним профилем за пријем на МГИМО (Међународни државни институт за међународне односе [универзитет] Министарства спољних послова Руске Федерације, прим. прев.), али је од 1976. доживео унутрашњу револуцију. Запад га је заслепио још 1975. године, када је као млади

[2] Од 2012. године А. В. Козирјев живи у САД, у Мајамију.

дипломата остао затечен у једном њујоршком супермаркету. „Доживео сам шок. Не због онога што сам видео на полицама, већ због тога што купци нису били тамо некакви капиталисти, већ обични људи. Латинамериканци или афроамериканци, који очигледно нису били 'бели оковратници'. Они су пунили своје корпе“ (Кох и Авен, 2011). Био је то први ударац који је доживео будући министар. Тамо је такође прочитао роман Бориса Пастернака Доктор Живаго. Из књиге је закључио да совјетски систем не трпи личну слободу и „та околност ме је довела до потпуног унутрашњег дисидентства. Нисам имао довољно ни смелости, ни барута, да постанем прави дисидент, борац за људска права итд. Наставио сам да радим у Министарству спољних послова, али што сам више размишљао о томе чиме се бавим, каква је наша спољна политика, чиме се она бави, постепено је у мени све почело да се руши попут куле од карата, и ја сам на крају, да будем искрен, једноставно постао антисовјет“ (Кох и Авен, 2011). За њега је „Америка била светионик моралне истине“ и одиграла је кључну улогу у његовом животу (Козырев, 2019).

У свести дипломате антисовјетско се, логично, трансформисало у антируско. Козирјевљева филозофија подразумевала је да у свету постоји некакав пол добра и свеопште среће – Запад на челу са САД, и да је наш задатак да тежимо ка њему из све снаге и максимално прецизно извршавамо све што нам САД и Запад кажу.

О Козирјеву су говорили различити људи, неко са симпатијама, а неко оштро критикујући његова дела и поступке. Председник Југославије и познати писац Добрица Ћосић, који је био

спреман на уступке ради заустављања ратних дејстава на територији бивше Југославије, записао је у дневнику своје утиске о Козирјеву: „Бледа, хладна, конвенционална личност. Тај човек ни својим очима не улива поверење. Представља се као дипломата велике силе, а по идејама је само курир Запада. Посредује, али неубудљиво. Не верујем у руску улогу“ (Ћосић, 2012, стр. 36).

Изванредни и опуномоћени изасланик прве класе, доктор историјских наука, Борис Поклад изразио је оштро негодовање, сматрајући да је спољнополитичка линија којом иде нова Русија под вођством Козирјева постала „отворено прозападна, безвољна, бескичмењачка, а наша дипломатија – једноставно штетна [...] Такве 'результате' не можемо другачије оценити него као издају интереса [...] земље. [...] Совјетска дипломатија, једна од најјачих и најугледнијих на свету, била је [...] покопана (Трунов, 2015.).

Новинари Дмитриј Кисељев и Денис Давидов, водитељи аналитичко-информативних програма, тврдили су у једној емисији да су „национални интереси Русије Козирјеву били страни. То је све што треба знати о бившем министру спољних послова Русије Андреју Козирјеву“. Људи из његовог окружења знали су да је желео да из Министарства спољних послова пређе у Кремљ. Дипломата је имао амбиције да постане председник. Наводили су да је говорио: „Јељцин би био добар за рушење старог система, комунизма, али он није лидер који би могао да изгради нешто ново. Нисмо га могли натерати да међу нама изабере новог лидера“ (Киселёв, 2019). Министра Козирјева су на Западу називали „Мистер Да“, за разлику од Андреја Громика, совјетског дипломате број

један, коме су дали надимак „Мистер Њет“. Козирјев је истицао да је увек био поклоник демократије и западних вредности и, кад се СССР распао, он је, радећи „искључиво из сопствених убеђења и за добробит руског народа, у Русији уводио све оно најбоље што је Запад могао дати“. Управо се због тога често слагао с предлозима политичара из држава цивилизованог света (Манн, 2019). Навешћемо још један занимљив детаљ из разговора који описује бивши министар: „Једном је Кисинџер [...] питао, да ли ћу се сложити са нуклеарним бомбардовањем Москве. Одговорио сам да нема проблема. Наравно, знао сам да је то била шала па сам и ја шаљиво одговорио“ (исто).

Подсетићемо да је у руској историји било неколико примера да министар спољних послова није био довољно заинтересован за судбину државе. Тако је, на пример, на челу Министарства спољних послова Руске империје од 1816. до 1856. био Карл Неселроде, син осиромашеног немачког племића и богате Јеврејке, ћерке франкфуртског банкара. Од детињства је био одушевљен пруским апсолутизмом и није крио своје проаустријске симпатије. Управа за спољне послове постала је у његово време уточиште странаца којима није стало до интереса Русије. Неселродеа су називали руским министром аустријских спољних послова. Кад је његов будући наследник кнез Александар Горчаков у свом извештају употребио израз „господар и Русија“, Неселроде је незадовољно одговорио: „Ми знамо само за једног цара [...], нас Русија не занима“ (*История СССР...*, 1967, стр. 465).

Наш духовит народ брзо је почео да Козирјева назива „нашим министром њихових спољних послова“.

Андреј Козирјев данас живи у САД, пише књиге, даје интервјуе. Оптужује Русију за нуклеарну уцену и позива Запад на мешање у унутрашње послове наше земље. Од своје антируске позиције бивши министар није одустао.

Нови федерални механизам формулисања и усвајања спољнополитичких одлука био је крајње једноставан. Према Уставу Русије, спољну политику земље формулише председник, а реализује Министарство спољних послова. Међутим, пракса је била таква да председник није активно учествовао у изради балканске спољнополитичке тактике (стратегије уопште није ни било), већ је вођење послова поверио министру. Јељцин се током првих година мало бавио међународним пословима и дао је одрешене руке Козирјеву, коме је у потпуности веровао. Он је пак одлично користио такву ситуацију и увек умео да убеди председника у неопходност ових или оних корака. Андреј Козирјев је верно служио председнику Русије, али је његову незаинтересованост за спољну политику вешто искористио да задовољи сопствене интересе.

Ово потврђује неколико редака које је председник написао у својој књизи о спољној политици. Он се ње заиста бојао и буквално га је „излуђивала“ бујица „преговора, иницијатива, контраиницијатива, мировних планова итд.“ (Ељцин, 1994, стр. 214).

Постепено је прерогатив одлучивања о спољнополитичким проблемима све више прелазило у руке министра спољних послова. Много је тога зависило од његовог мишљења, његових ставова и уверења. У новембру 1992. године министар је додатно ојачао свој утицај

пошто му је председник доделио овлашћења координатора за питања спољне политике.

Године 1992, 8. новембра, декретом председника бр. 663-рп „О обезбеђивању јединствене политичке линије Руске Федерације у међународним односима“ била је установљена координациона улога Министарства спољних послова у обезбеђивању јединствене политичке линије РФ, укључујући, пре свега, спољнополитичку делатност председника РФ. Нацрти уговора и споразума склопљених у име Руске Федерације или њене Владе, као и интересорни протоколи, морали су бити координисани с Министарством спољних послова уколико су се тицали спољнополитичких питања или принципијелних праваца међудржавних односа. То је омогућило министру да, позивајући се на поступање по вољи председника, избегава сарадњу с Врховним саветом.

Као последица тога већ је 1992. године Министарство спољних послова само себи постављало задатке и само контролисало њихово извршавање. Сви покушаји формирања координационог органа у сфери спољне политике доживели су неуспех.

За нас је врло је важно да схватимо како се формирала *концепција спољне политике* у првој години њеног постојања. Руски дипломата Јулиј Воронцов^[3] писао је да се тада није знало шта чини основу спољне политике, говорило се само о демократском друштву различитом од комунистичког Совјетског Савеза. „Покушавало

се да се ‘с прљавом водом избаци и дете’ и да се одрекнемо свега само зато што је постојало у Совјетском Савезу. Било је много конфузије, много чега смо се одрицали потпуно неразумно [...] Зато су и упутства из Центра често била хаотична и нејасна па смо понекад морали да их игноришемо“ (Воронцов, 2009, стр. 177–178).

Током недавног интервјуа новинари су Козирјеву поставили питање о Јељцину: „Из тога што говориш следи да Борис Јељцин није имао озбиљна политичка уверења. Или их је ипак имао? Ево, Чубајс сматра да је Јељцин био човек који је једном ногом стајао у старом свету, а другом – у новом, и то ново је у њему било исто онако искрено као и старо [...] Постоји још једна разумна, према мом мишљењу, тачка гледишта, да Јељцин није имао дубоко промишљене идеолошке ставове (ни о економији ни о спољној политици), али је веровао у једно – у демократију.“ У свом одговору Козирјев је скренуо пажњу на председникову велику унутрашњу еволуцију у периоду од 1991. до 1992. године. „Он је у почетку имао искрену жељу за некаквим променама, али елита није делила његове тежње. Тамо су били или политички неутрални људи, или пак људи из прошлости, попут Примакова. Припадници служби безбедности углавном су били потпуно неутрални, храбри, лично веома добри људи. Али без идеологије и разумевања тога шта треба реформисати. У време револуције то није добро. Руководиоци морају бити идеолошки и политички припремљени [...] И потребна је партија из које се могу регрутовати комесари

[3] Воронцов Јулиј Михаилович, совјетски и руски дипломата, од 1990. до 1994. године вршио је дужност сталног представника СССР, а затим и Русије у ОУН и сталног представника у Савету безбедности УН, изванредног и опуномоћеног амбасадора СССР и Русије у Индији, Француској, Авганистану и САД, члан је ЦК КПСС.

који ће контролисати војне стручњаке. А Јељцин није имао партију“ (Кох и Авен, 2011).

За време Козирјева није било научно засноване спољнополитичке концепције нове руске државе и зато се политика појединих праваца формирала прилично спонтано. Управо се то догодило и са балканском политиком Русије. „Балкански проблем“ је настао у време кад је у земљи антикомунистички тренд доживљавао врхунац, кад су одбацивани сви елементи спољне политике из совјетске прошлости, укључујући и сфере утицаја, кад су одбачени сви савезници бившег СССР, а противници, наводно, нестали. Европа и САД су сматрани идеалима демократије и економског просперитета. Зато је Русија, према мишљењу нових демократа, морала да постане део Европе, да заборави своју „неевропску“ политику из прошлих времена. Козирјев је отворено говорио: „Демократска Русија мора да буде и биће у истој оној мери природни савезник демократским земљама Запада у којој је тоталитарни Совјетски Савез био њихов природни противник“ (исто). Зато је он одлучно желео да промени приступ спољној политици. „Ми смо поставили потпуно нови задатак. Ми смо желели (и Јељцин је то у потпуности подржавао) да пређемо са смањења тензија у односима између противника на партнерске односе међу савезницима“ (исто). У томе је он видео разлику у приступима Горбачова и Јељцина. Треба успоставити савезничке односе. Козирјев је развијао добре односе с Бејкером, Бушом, Геншером, али с Билом Клинтоним, победником избора у САД, није: „Буш у Америци има велике унутрашње проблеме. За нас је он био идеалан, и Бејкер је био идеалан, али се у то време појавио наш

пријатељ Клинтон за кога смо ми били задња рупа на свирали. Русије није било у његовом видокругу, па ни Европе ни НАТО. Клинтонов мото је био: „*It's the economy, stupid*“. Клинтон је занимала само *economy*“ (исто).

Наша млада дипломатија је успостављала пријатељске односе са лидерима западних земаља, тежећи да им не противречи и да не улази с њима у конфликт. Козирјев је изјавио да Русија треба да тежи ка томе да уђе „као велика сила у породицу најпрогресивнијих демократских држава [...], у такозвано западно друштво. Они су подједнако природни савезници демократске Русије, као што су заклето непријатељи тоталитарног система [...]“ (Козырев, 1992, стр. 4).

Какве је идеје имао министар кад је почео да руководи Министарством спољних послова? Његова идеја водиља биле су „универзалне вредности“. Стално је, такође, понављао неколико израза из „демократског“ дискурса, који су министру деловали крајње прогресивно: „политика новог мишљења“, „демократске високоразвијене државе“, „прелазак на цивилизовану, демократску страну барикада“, „савез са онима који стоје на бранику међународног права“ и слично. Најмање је говорио о националним интересима Русије. Једино у шта је био убеђен од самог почетка било је то да НАТО није непријатељ Русије. Наступајући на једној од првих прес-конференција крајем 1991. године говорио је: „Ми у НАТО не видимо агресивни војни блок, већ један од механизма стабилности у Европи и свету у целини. Зато је наша жеља да сарађујемо с тим механизмом и да му се прикључимо потпуно природна“ (Дипломатический вестник, 1992, стр. 11). Објашњавао је: „НАТО

је принципијелно питање. Ја сам сматрао да је НАТО наш потенцијални савезник. Шта је НАТО? То су Лондон, Париз, Мадрид. Ако је то наш иманентно непријатељски блок, онда је то све, настаје мрак. Ја нисам поставио питање уласка Русије у НАТО, зато што то није реално, то је попут изградње комунизма (мада су неке наше усијане главе биле за то). Али је могуће и потребно да имамо пријатељске и партнерске, а можда чак и савезничке односе с НАТО“ (Кох и Авен, 2011).

Касније је Козирјев, кад је већ живео у Америци, схватио да Запад не жели да нас прихвати, да смо ми за њих непредвидиви и остајемо с друге стране барикаде. Међутим, ипак је гајио наду да ћемо моћи да нађемо себи место у Европи. „Зашто се они на Западу не радују појави нормалне Русије? Ако је Америка после Другог светског рата, окупиравши, заправо, ослободивши Европу, дозволила Немачкој да постане реалан конкурент, да постане потпуно независна држава, дозволила Француској да направи атомску бомбу, дозволила Енглеској да направи атомску бомбу, занима ме, зашто се не би радовала појави макар још једне Канаде? Врло једноставно видим ту ситуацију. Ако будемо имали среће и нешто успемо да урадимо нормално, можемо постати попут Канаде. Немогуће је избавити се од зависности од сировина и у томе је наша предност, и можда то није тако велики проблем на првој етапи. Међутим, можемо бити као Канада, а можемо бити и као Венецуела“ (исто).

Полазећи од демократских постулата који су се формирали у министровој глави, постало је јасно да је он руске националне интересе такође ставио у оквире нечега демократског,

више западног него нашег. То се види из његовог разговора с Ричардом Никсоном о интересима нове Русије. Андреј Козирјев је рекао да се „један од проблема Совјетског Савеза састојао у томе што смо се некако превише држали националних интереса. А сада више размишљамо о универзалним вредностима. Међутим, ако имате неке идеје и можете да нас посаветујете како да дефинишемо наше националне интересе“, замолио је Никсона, „био бих вам веома захвалан“ (цитат из: Примаков, 1999, стр. 210). Као што видимо, министар суверене државе Русије молио је бившег председника САД за помоћ у дефинисању националних интереса Русије! Никсон је био зачуђен. Амерички политиколог Сајмс, који је присуствовао разговору, приметио је: „Руски министар је човек који се благонаклоно односи према САД, али нисам сигуран у то колико разуме карактер и интересе државе коју представља.“ Никсон је тада нагласио да је за америчке националне интересе он увек спреман да се „бори из све снаге“, а Козирјев, уместо да брани и јача Русију, „жели свима да покаже како је диван и пријатан човек“. Управо је такав став руског министра омогућио САД да на Русију не гледа као на партнера, већ као на клијента, о чему је отворено говорио Збигњев Бжежински (исто, стр. 211). Једном речју, како је говорио Виктор Черномирдин: „Све је то толико праволинијско и перпендикуларно, да ми је непријатно“.

Та епизода је недавно (2019. године) испливала на површину кад је један инострани експерт питао Владимира Путина шта мисли о разговору између Козирјева и председника САД Никсона. „Током сусрета Козирјев је рекао да Русија нема националне интересе, већ само

универзалне'. Никсон је само завртео главом'. Путин је одговорио: „То говори о томе да Никсон има главу. А господин Козирјев је, нажалост, нема. Има само празну лобању. Али главу нема“ (Киселёв, 2019).

Концепт је концепт, међутим, Министарство спољних послова је морало да хитно решава задатке, веома важне за егзистенцију Руске Федерације. Један од њих било је очување места у Савету безбедности Уједињених нација. Према речима Андреја Козирјева, руске дипломате су, уско сарађујући са својим енглеским и другим колегама са Запада, разрадиле „концепт нове државе – наследнице СССР у ОУН“ и Русија је „успела да наследи статус, привилегије и истовремено одговорност једне од пет великих сила – сталних чланица Савета безбедности“. Министар је желео да оправда кредит поверења према демократском руководству у Москви. Главни циљ политике тога периода био је да се Русија уведе „као велика сила у породицу најпрогресивнијих демократских држава“ (Козырев, 1992, стр. 1, 4).

Козирјев је кокетирао са Западом, супротстављајући се онима који су покушавали да говоре о националним интересима на постсовјетском простору. Једном је прибегао занимљивом приступу – иступио је у име својих непријатеља на сусрету министара спољних послова ОЕБС у Стокхолму, 14. децембра 1992. године. Писао је да је „у авиону написао говор на основу чланка наших пријатеља из веома умерене опозиције, на основу програма 'Грађанског савеза'. Одатле сам конкретно преписао један део и почео да га читам као да је то мој говор, ништа не објашњавајући. Пре тога сам се био договорио с председавајућом

на том скупу, Швеђанком, да могу да наступим два пута [...] Наступио сам, прочитао та два пасуса из програма 'Грађанског савеза'. То је изазвало малтене хладни рат. Тамо су сви о томе писали, сви су о томе говорили на сав глас, читав свет се подигао на ноге [...]“ (Кох и Авен, 2011). Конкретно, Козирјев је изјавио да мора унети исправке у концепт руске спољне политике. Истакавши непроменљивост курса НАТО и неопходност очувања традиција, он је захтевао укидање санкција против Југославије, обећао подршку Влади Србије, изјавио да ће Русија штитити своје интересе на постсовјетском простору, да је спремна да штити себе и своје пријатеље (*Југославски кризис и Русија*, 1993, стр. 128). Његове су речи збуниле присутне. Сам министар се сећа да је силазио с говорнице праћен мртвом тишином, да је на себи осећао „продорне погледе педесет двоје колега – министара. У њиховим је очима било изненађење, страх“. „Андреј, шта можемо да учинимо за тебе?“, питао га је државни секретар САД Лоренс Иглбергер, мислећи да је Козирјев натеран да прочита туђи текст јер се налази у рукама агената КГБ (Козырев, 1995, стр. 6). Након извесног времена Андреј Козирјев је поново затражио реч и умирио присутне изјавивши да је само хтео да изнесе ставове својих опонената, да покаже реалну опасност коју представља повратак на курс ка комунизму, да се ни председник, ни он „никада неће сложити с оним што сам прочитао у свом претходном наступу“ (*Југославски кризис и Русија*, стр. 129). Министар је мирне савести потписао документ усвојен на том заседању којим је Савету безбедности Уједињених нација препоручено да „размотри питање укидања

ембарга на испоруку оружја и муниције Босни и Херцеговини, тј. муслиманским формацијама“ (исто, стр. 131).

О том наступу министра озбиљно се дискутовало у Врховном савету РФ, 17. децембра 1992. године. Јевгениј Аршакович Амбарцумов је отворио заседање и поднео извештај. Осудио је министров наступ у Стокхолму: „Ја не разумем зашто добронамеран однос према Србији [...] према српском народу [...] треба сматрати реакционарним ставом неприхватљивим за Русију“ (исто, стр. 132). Посланици су подржали председника Одбора за међународне послове и спољноекономске везе.

Јасно је да почетком 1992. године није требало очекивати да Министарство спољних послова има дефинисану балканску политику. Тек је у децембру 1992. године Андреј Козирјев први пут формулисао принципе балканске политике руске државе: принцип једнаке одговорности сукобљених страна уз одбацивање „презумпције кривице“ искључиво Срба, ублажавање санкција према СРЈ као резултат гестова добре воље Београда, увођење санкција против Хрватске у случају наставка офанзивних борбених дејстава у Српској Крајини (Выступление А. В. Козырева..., 1993, стр. 11). Међутим, ти принципи никада нису примењени у пракси, а њихово је обелодањивање повезано с неопходношћу да се скине оптужба за недефинисање циљева и програма спољне политике, с кризом Владе, када је министар једноставно заиграо на карту Србије како би остао у фотељи.

Како бисмо разумели улогу Андреја Козирјева у креирању судбине Русије и Југославије, размотрићемо документ објављен у листу *Правда-5*. То је „Запис основног садржаја

разговора Андреја Козирјева са државним секретаром САД Џејмсом Бејкером“ од 9. јуна 1992. године. Њих двојица нису разговарали о Југославији, али је разговор занимљив са становишта односа између учесника и става руског министра. Током разговора, истиче аутор чланка, представници Русије су се „кришом од свога народа [...], игноришући мишљење експерата Војно-индустријског комплекса, Генералштаба Главне обавештајне управе и Спољне обавештајне службе договарали с нашим вероватно највећим супарником о уништавању плодова дугогодишњих напора свога народа“ – својих најбољих интерконтиненталних балистичких ракета (Предательство: как это делается, 1995, стр. 3). „Пред нама је акт државне издаје“, сматра аутор, изводећи закључак да су Американци журили да што пре разоружају Русију. Споразум СТАРТ-2 био је у потпуности у складу са интересима САД, а Андреј Козирјев је обећао да ће „покушати да ту варијанту одбрани“. Заузврат је замолио: „Помозите Русији да постане демократска држава и тада ће много тога постати могуће“, и упозорио је: „Не изговарајте наглас ово што сам вам сада рекао, у овом тренутку је то опасно“ (исто).

Сједињене Америчке Државе су биле задовољне како је текла сарадња с Русијом поводом југословенске кризе. Односи са Козирјевом били су пуни поверења, све што је радио било је под пуном контролом Вашингтона. Руски министар је извршавао налоге без поговора. Опозициони лист *День (Дан)* објавио је неколико докумената који разоткривају карактер међусобних односа Андреја Козирјева и спољнополитичких структура САД: они су били у сталном контакту

с министром РФ, контролисали његов рад и кориговали његове поступке. На пример, 11. априла 1992. државни секретар САД Џејмс Бејкер је током телефонског разговора с Андрејем Козирјевом изнео своју молбу да Русија што пре призна Босну и Херцеговину. Министар је истог дана дао налог Б. Колоколову и А. Глухову да „хитно припреме акт о признавању Босне и Херцеговине“ (Публикација докумената, 1992, стр. 1). О том се питању није чак ни дискутовало. Таквих случајева било је много. Сетимо се, на пример, министрових поступака уочи и за време доношења санкција против Југославије.

Руски дипломата Јулиј Воронцов је у једном свом интервјуу рекао да је за Русију период деведесетих година био веома непријатан јер су управо у то време престали да нас уважавају. „Сва та 'блискост' с Американцима долазила је само с једне стране – с наше. Американцима то није било потребно [...] Они не желе да уважавају Русију [...]“ (Воронцов, 2009, стр. 203).

Пошто је Руска Федерација постала иницијатор рушења Совјетског Савеза, није више могла да се залаже ни за јединствену Југославију. Зато није било препрека нове руске власти признају независност бивших југословенских република. Разлог брзог признавања Словеније и Хрватске у фебруару 1992. године, према речима генералног конзула РФ у Хрватској Јурија Гиренка, било је „право нације на самоопредељење [...] у складу с критеријумима Европске уније о неповредивости граница и гаранцијама права националних мањина према европским стандардима“. То ће „допринети убрзању мирног решења југословенског чвора“ (Архив внешней политики РФ, Ф. 144). У разговорима

с лидерима Хрватске Јуриј Гиренко је навео основне одлике руске политике: широка сарадња ослобођена идеолошке диктатуре и империјалистичких амбиција, којој су страни „двоструки стандарди“. Након тога следи узвишено: „Изборивши се за право на слободу, независност и демократију, Русија не може да то право оспорава другим земљама: онај ко цени сопствену слободу, треба да цени и туђу независност, туђе право на социјално-политички избор“ (исто). Осим тога, Хрватску и Словенију је признала читава Европа, и Русија није могла да игнорише процес њиховог признавања према критеријумима које је израдила Европска унија.

Осим тога, на савести Андреја Козирјева лежи увођење санкција Југославији у мају 1992. године, замрзавање односа са Савезном Републиком Југославијом, непостојање жеље да се пажљиво проуче догађаји на Балкану, подршка мешању у унутрашње ствари република бивше Југославије, притисак на руководство СРЈ да испуни захтеве Запада и још много тога.

Пажљиво изучавање докумената из тог периода показује да је, пошто је постао министар спољних послова Русије крајем 1991. године, Андреј Козирјев покушавао да кардинално промени суштину спољне политике наше земље – да пређе с политике супротстављања Западу на савезништво с њим. Он је Русију прогласио новом демократском државом и свим се силама трудио да докаже да је Русија постала природни савезник западног света. Да ли је Запад био спреман на такав преокрет? Документи сведоче да није. Европа и САД су настојале да ограниче утицај Русије, која им је била потребна само као извршилац њихове

Јелена Ј. Гускова

Улога министра спољних послова
Руске Федерације Андреја Козирјева
у креирању судбине Русије и Југославије

воље у односима са непопустљивим Србима на Балкану. Како би учврстио своју политику, Козирјев је чинио многе уступке, укључујући и потпуну транспарентност својих поступака

за САД и испуњавање њихових жеља и молби. Козирјев је покушавао да докаже „и себи и њима, пре свега, да се овде, у Русији, заиста гради другачији живот“ (Кох и Авен, 2011).

Литература

- Архив внешней политики РФ. Ф. 144. Оп. 53. Д.5. П. 128. Л. 30.
- Архив внешней политики СССР. Ф. 144. Референтура по Югославии. Оп. 52. Д. 1. П. 123. Л. 23, 25.
- Бажанов, Е. П. (Февраль 1997). Эволюция российской внешней политики в 90-е годы. *Дипломатический вестник*, № 2, 59-60.
- Бешлосс, М. и Тэлботт, С. (1994). *На самом высоком уровне. Закулисная история окончания «холодной войны»*. Пер. с англ. Москва: АО «Все для вас».
- Выступление А. В. (1993). Козырева во внешнеполитическом обществе Дании. *Дипломатический вестник*, № 5/6, 11.
- Гайдар, Е. (1996). *Дни поражений и побед*. Москва: Вагриус.
- Гришин, А. Экс-глава МИД РФ рад служить США. Прислуживаться – тоже! Режим доступа: <https://www.kp.ru/daily/26409/3284411/>
- Воронцов, Ю. Дипломат. (2009). *Сборник воспоминаний*. Москва: Междунар. отношения. *Дипломатический вестник* (Февраль), № 2, 59-60.
- Ельцин, Б. (1994). *Записки президента*. Москва: Огонек.
- Интервью министра иностранных дел РСФСР А. В. Козырева *Вестнику МИД СССР*. (1991 31. мар.). *Вестник МИД СССР*, № 6 (88), 36.
- История СССР с древнейших времён до наших дней*. (1967). Том IV. Москва: Наука.
- Киселёв, Д. (2019, 27 окт.). «Жар-птица» Мистера Да: Андрею Козыреву чужды интересы России. Режим доступа: <https://www.vesti.ru/doc.html?id=3203927>
- Козырев, А. (2019, 23 окт.). *The New York Times (США): из России – с восхищением и отчаянием*. Режим доступа: <https://inosmi.ru/politic/20191023/246085710.html>
- Козырев, А. В. (1992, 20 авг.). «Преображение или кафкианская метаморфоза»: демократическая внешняя политика России и её приоритеты, *Независимая газета*, 20 август, 4.
- Козырев, А. (1995). *Преображение*. Москва: Междунар. отношения.
- Костиков, В. (1997). *Роман с президентом*. Москва: Вагриус.
- Кох, А. и Авен, П. (2011. 28. сент.). Андрей Козырев: настоящий камикадзе. Интервью. *FORBES*. Режим доступа: <https://www.forbes.ru/ekonomika/lyudi/74501-andrei-kozyrev-nastoyashchii-kamikadze>
- Манн, В. (2019, 2 ноября) *Андрей Козырев: «Однажды я действительно дал согласие на ядерную бомбардировку Москвы»*. Режим доступа: <https://panorama.pub/25559-kozyrev-bombardirovka.html>

Предательство: как это делается. Запись основного содержания беседы А. В. Козырева с государственным секретарем США Дж.Бейкером. (1995). *Правда-5*. 27 окт./2 нояб. С. 3. Москва.

Примаков, Е. (1999). *Годы в большой политике*. Москва: Совершенно секретно.

Публикация документов. «Дорогой Андрей!..». *День*. 1992. № 30 (58). 26 июля/1 авг. С. 1. Москва.

Современная история Югославии в документах. Т. 2. (1993). Москва: Славянская летопись.

Трунов, Д. (2015). Андрей Козырев. Портрет предателя. Режим доступа: <http://maxpark.com/community/129/content/6043728> и др.]

Эпоха Ельцина. Очерки политической истории. (2001). Москва: Вагриус.

Югославский кризис и Россия. Документы, факты, комментарии (1990-1993)

Ђосифић, Д. (2012). *Босански рат*. Београд: Службени гласник.

Elena J. Guskova

The Role of Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation Andrey Koziryev in the Creation of The Fates of Russia and Yugoslavia

Summary

The paper considers the period of the formation of political structures and the establishment of foreign policy aims of the new state, the Russian Federation, in early 1992. The author attempts to reveal the role of the minister of foreign affairs of the Russian Federation Andrey Koziryev in the creation of the fates of Russia and Yugoslavia, what were the most prominent features of his diplomatic career and what factors guided his choices regarding certain questions that concerned the Balkans. His main task was to reform in more than just words the old Soviet Ministry of Foreign Affairs and to build the model for peacetime Russian diplomacy. Yeltsin naively believed that Koziryev would be able to demonstrate to all that Russia is a guarantor of peace in various regions, amongst others Yugoslavia, as he was a dynamic individual with a modern outlook. Koziryev suited Europe and the United States of America as he was “their man” in the Kremlin, he had a good reputation, granted the wishes of Western partners, and reduced the dangers of an unpredictable Russia. Koziryev was widely supported because he was always ready to cooperate and to fulfil all manner of requests and orders. As such he was desperately needed by the West.

Key Words: Yugoslavia, Russian Federation, foreign policy, Andrey Koziryev